

datur scilicet quod ad pudicitiam convivium agebatur; quodque ibi non risus intercedebat dissolutus, et modestiaque effusus, mensam injurias. Inducit ergo et comedentes virgines, quod speciem figuramque convivi ostendat ebrietate non deformatam. Non itaque crimen, non dedecus erat, quod tante virgines convivi et comotationibus adessent, quarum incredibili pudicitia etiam intemperantissimorum immoestia sopiretur, atque ipsa convivia temperantiam redolerent. Ita Christum quoque, virtutum omnium magistrum, in Evangelio legitur frequentem invitatum mensis adfuisse; quod sanè summo virtutis exemplo faciebat. Decet enim conviviis interesse virum illum, cujus aspectu et observantia componi possit discumbentium omnium affectus. Quod spectabat Philonis monitum libro de Profeis, ubi ait: «Tu contra cum omnibus dignis communicabis honorem, securitatem parans bonis viris, reliquis admonendo corrigens. Quod si ad comotationem aut sumptuosum convivium eundem erit, ito cum fiducia, in temperantem pudefacturus tua dexteritate.» Cujus igitur tanta est fiducia sapientie, que vel inter pecula stare possit, imò quo intemperantissimos quosque frenare atque intra regulas rationis coercere possit, is securus convivia adeat, et utinam frequens sumptuositas etiam divitum mensis accumbat. Cæterum cum in conviviis istis filiorum Job (quoniam ipsi satis per se temperantes, et ad omnem erant honestatem informati), minime opus esset istiusmodi Catone aliquo Censore, jucundissimam gravissimarum virginum sororum suarum presentiam, veluti musicam suavissimam in convivio, ad majorem animorum symphoniam atque honestissimam mentis relaxationem adhibebant.

Mysticè S. Gregorius, libro 1 Moralium cap. 13, convivium hoc filiorum Job exponit de convivio sapientie, in quo septem dona Spiritus sancti, per septem fratres significata cum tribus virtutibus theologis, tanquam sororibus spiritualiter epulantur, et tantam bonorum communicatione diem letum ac festivum transigunt. De hoc convivio plura vide apud Patrem Salazar et Cornelium à Lapide, ad locum istam Proverborum cap. 9, v. 1, ubi sapientia edificavit sibi domum, exivit columnas septem, innolavit viticinus suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam.

Vers. 5. — CUMQUE IN ORBEM TRANSSISSET DIES (1) CONVIVII. Septuaginta vertunt: Καὶ ὅτε ἐν περιόδῳ ἔσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πένου, κίμπε consummati essent dies convivii. Quærat interpretes quid sibi circularis ille conviviorum in orbem circuitus velit, qui hic dicitur consummatus, an nimirum toties iteratum istud convivium ita singulis insisteretur continuisque diebus ut ubi septem fratres totidem hebdomadae dies convivando expressissent, his transactis, sequentem iterum hebdomadam eodem orbe atque ordine repeteret; sic ut nulla toto anno septimana diesve convivio vacua pertransiret.

(1) Le terme hébreu marque une révolution périodique, et les Hébreux appellent *thekouphah* les points précis des équinoxes et des solstices. (Duguet.)

Affirmant hoc nonnulli, in quibus sunt sanctus Thomas et Dionysius. Alii sunt qui idem subsocere insinuant. Aperle docet Pineda noster, quem Bollandus sequitur. Ego in re incerta, que probabilibus dumtaxat conjecturis et congruentis nititur, magis inclino, quòd Origenes, Cæjetanus, Eugubinus, Stunica et Sanctius noster, cum quibusdam Hebraeis, qui putant non omnium hebdomadarum diebus singulis, sed una vel pluribus in anno hebdomadis pro more ritique gentis istiusmodi convivia inter fratres et propinquos celebrari consuevisse: v. g., solemnioribus per annum festis, aut natalitiis cujusque recurrentibus, quod ad testandam confirmandamque mutuum benevolentiam, et ad amorem inter se fovendum abundè satis fuisse videtur. Nimis enim frequens et quotidianus epularum usus, præterquam quòd animos laxet atque emolliat, corporis quoque valetudini non parùm obest, ac nauseam creat. Et estò Jobi filiorum, utpote probissimorum, convivia valde frugaliter essent, atque ad omnem temperantiam honestatemque composita, ex benevolè tamen urbanitate propter amici presentiam inter maximè etiam temperantes natum est fieri, ut dum alter alterum liberaliori quodam haustu salutatur, facillè aliquantulum à temperantia metâ deflectat, quòd ut vitio minime dandum est, si rariùs contingat, ita culpâ non vacabit, si quotidianâ consuetudine pravus habitus contrahatur, qui tam corpori quam spiritui grave temporis successu damnum, si non exitum, aferat. Transacto itaque septendiali conviviorum spatio.

MITTERAT AD EOS JOB, ET SANCIFICABAT ILLOS. Septuaginta legunt: *Mittebat Job, et purificabat eos exurgens manò, et offerbat pro eis victimas secundum numerum eorum, et vitulum unum pro peccato pro animabus eorum*; ubi expendit verbum illud, *mittebat*. Quid mitteret dicit Origenes: *Orationes ad Deum preces, gratiarum actiones*; Eugubinus, *ad templum hostias*; Chrysostomus, *munus sacerdotale*. Præ omnibus idem Origenes: *Mittebat ad eos magistros, qui pietatis admoherent*. In hoc igitur vel maximè præclara Jobi in Deum pietas et de filiorum suorum salute sollicitudo elucet, quòd peracto septendiali conviviorum circulo, ad spirituales quoque epulas, quibus animum referent, illos invitari; idè nimirum, ut Valabius vertit, *misso munitio eos accerserat, et ad rem divinam preparabat*, id est, paratos esse jubebat ad sacrificiam, solito expliandi ritu premissa. Sacris enim non nisi omnino puri interesse poterant. Unde tritum illud,

Procul hinc, procul este, profani.

Quod gentilibus usitatum, et per præconem proclamari solitum docet Tertullianus in Apologetico, pro quo inter Christianos (ut in Græcis liturgiis est) clamabat diaconus: *Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, sancta sanctis*, eujus formulæ meminit S. Dionysius Areopagita ecclesiastica Hierarchie cap. 3. De Hebraeis autem res est nota, quam varias haberint purificationes, ut sacris uti aut interesse possent; de quibus consule Leviticæ cap. 22, et ibidem interpretes, qui fusiùs eas

prosequantur et exponunt. Sic etiam in Exodo, 19, 10, ait Dominus ad Moysen: *Vade ad populum, et sanctifica illos hodie et cras, etc.*; similiter Samuel 4 Reg. 16, 5: *Sanctificavit Isai et filios ejus, et vocavit eos ad sacrificium*. Pleni sunt divini libri similibus testimoniis, quibus Deus et sanctum se appellat, et sanctitatem à populo suo postulat. Sanctum verò idem est quod purum ab omni prorsus contagione ac labe animi inficiente. Quælibet nempe res ex deterioris immixtione sordescit, ut argentum ex immixtione plumbi, inquit S. Thomas 2-2, quæst. 81, art. 8, additque: *Ideo mens humana inquinatur, ex eo quòd inferioribus rebus conjungitur.* Est igitur sanctimoniam proprium, defæcere animum ab omni terrenâ collatione, ut omnino purus et immaculatus coram Deo appareat. Hæc res apud Græcos sanctimoniam nomen invenit, quibus ἅγιος, id est, sanctus, quasi *absque terrâ*, vel *extra terram* significat, ut optimè Origenes hom. 2 in Leviticum animadvertit: *Nam quicumque, inquit, sese Deo consecraverit, meritò extra terram mundum esse videbitur*; ubi etiam sanctitatem ponit in separatione à mundo, à secularibus negotiis, à concupiscentiâ carnis, et ab eo omni quod animum commaculare, et ad Deum aditum impedire solet.

Fructus porrò hujus puritatis longè præstantissimus est, quòd liberum ad divinum Numen accessum præbeat, qui impuris sordidisque negatur. Præclare Chromatus: *Munditia, inquit, cordis et conscientie puritas nullam nubem ad intendendum Deum patitur.* Hæc Moysen in celestem illam nubem introduxit, in quâ facie ad faciem eum ipso Numine colloctus est; hæc quibus myste animam emaculant, ut sint tanto apud Deum sanctiores, quanto in omni vitâ castiores: nihil hæc in re negligunt, sed in omnem partem oculos intendunt, ne vel minimam labeculam contrahant, memores illius dicti Aristotelis cap. 2 de Insomniis: *ὅτι τὰ μέγιστα κακὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἀδωκυτά, quòd ea quæ mundissima sunt citissimè maculantur.* Quamobrem Job verius nec castissimis alioquin filiorum suorum moribus ex tanta conviviorum frequentia vel tenuis aliqua fortassis intemperantie vel levitatis macula, que Deo displiceret, adhæsisset, salutarem singulis adhibet expiationem. (Vir quippe sanctus, inquit Gregorius lib. 1 Moralium cap. 5, nimirum quia celebrari convivia sine culpâ vix possent; non verat quia magna purgatione sacrificiorum diluendæ sunt epulae conviviorum. Nonnulla quippe sunt vitia, quæ à convivio separari vix possunt. Penè enim senex per epulas comitatur voluptas; nam cum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur, unde scriptum est, Exod. 32, 6: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Penè enim semper epulas loquacitas sequitur; cumque venier reficitur, lingua defrenatur.) Sic ille, et meo quidem iudicio præclare. Est enim omnibus à naturâ insitus quidam amor voluptatis, qui se prodit atque emergit in vitâ, vixque ullius hominis industria convelli potest. Id quod magno prorsus iudicio adver-

tit Aristoteles lib. 2 Ethicorum cap. 2: *Quoniam à teneris unguentis ea nobis omnibus innutrita est, cicerò ibi difficile est abstergere illos animi affectionem, quâ veluti nativo quodam colore tincta et penitus imbuta est vita nostra.*) Res profectò maximè ardua atque operosa est, tam inspicit et inustam animis inclinationem exuere atque depone. Quòd facit dictum illud Heraclitii: *Χαλεπότερον ἀδωκὸν μάχης ἢ θυμῶ, difficultus est voluptatis repugnare quam ira.* Et Aristoteles iterum lib. 10 Ethicorum cap. 1, de eodem argumento disputans, ratam hanc pronuntiat sententiam, *omnes nimirum ea quæ juvenia sunt potissimum sequi, fugere verò illa quæ molestiam afferunt, ac paulò post addit, omnes propendere ad voluptatem.* Vis autem hujus affectionis si unquam alibi, certè vel maximè in conviviis sese exerit, atque etiam optimos quosque blanditiis suis delinens non raro decipit, et in vita transversos agit. Quod cum S. Job minime ignoraret, de salute liberorum meritò sollicitus, nullam animo quietem concedebat, nisi ritè illos expiasset, et divino Numini legitimis obligationibus ac sacrificiis conciliasset. Unde sequitur:

CONSPICENSQUE DILECTO, etc.; ubi notanda ejus in propitiando Numine diligentia singularis, quòd *inlaculo* consurgeret; hoc est, in crepusculo matutino, cum appellat lux, sed nondum est, verum meliis è tenebris vult caput aurora suum efferre coepit, id quod Hebraea vox הִשְׁכַּח *hischam*, quòd proprie *manicare*, vel *aurorare* significat, manifestè declarat. Unde meritis cum Davide diceret possess, Psal. 142, 447: *Præveni in maturitate*, quod Pagninus vertit, *in crepusculo*; vêtus Psalterium, *intempesta nocte*; Septuaginta, *ἐν ὀψίῃ* S. Ambrosius exponit, *ante horam ante tempus*, nempe ante consuetum aliorum tempus atque legitimum; S. Augustinus, *in immaturitate*; quasi nondum vulgo tempus videatur esse maturum et tempestivum; Cyrillus autem Alexandrinus in Isaiæ cap. 59, in profundis tenebris interpretatur. Hinc S. Hieronymus pro: *Præveni in maturitate*, vertit: *Surgebam adhuc in tenebris*. Sciebat quippe vir sanctus tempus illud intelicatum propitiando Numini esse maximè opportunum, et ad celestem benedictionem obtinendam aptissimum: Ita Jacob, Genes. 52, cum Deo luctans, in aurorâ illius benedictionem extorsit, quâ deinde fretus omnium inimicorum suorum vim superavit. Sic Sapientia ipsa, Prov. 8, 17, denuntiat inventum iri se ab his qui summo mane ipsam quaesierint, hoc est, qui statim ut evigilant, primam ad Deum referunt cogitationem. Hoc igitur Job tam sollicitè faciebat, ut Polychronus in Catena putet illum noctes dixisse insomnes, ut summo mane aris adstaret sacrificatus; ubi iterum eximiam ejus pietatem expendo, quoniam non qualemque obtulit sacrificium, sed primum et nobilissimum, quod dicitur *holocaustum* (1), quo mens offerentis

(1) חֹלֶבֶת הַעֹלָה *Obtulit holocausta*, ipse, tanquam paterfamilias, more patriarcharum, v. 8; Noach, Genes. 8, 20, et Abrahami, Genes. 12, 7, 8, 15, 18, 22, 15. *Mane* verò ad ea offerenda *surrexerat*

cum re ipsa que igne absumentur sese velut incinerem et nihilum redigebat, ad profendam illam interminatam creatis ac dominantis Dei maiestatem, cui vita morsque obsecundant; itque non unicum pro simul omnibus, sed singula pro singulis scortim liberis offerbat. Quibus, ut Septuaginta testantur, insuper addebatur sacrificium, scilicet vitulum pro peccato. Quam hostiam ut in suis contagione medicinam pronox filiorum offerrebat, si quas forte inter convivandum contraxissent, et ad mitigandam Numini iracundiam, sicuti fortassis Deum offenderat.

DICEBAT ENIM: NE FORTE PECCAVERINT FILII MEI, UT BENEDEXERINT DEO IN CORDEBUS SUI. Valde solli-

(תשיבם בלב) dicitur, quod eo tempore illa fieri solebant, vid. Genes. 22, 5. Exod. 22, 6. 22, 2. pro numero, seu secundum numerum, subaudiendum praefixum וַיִּלֶךְ, ut 1 Sam. 6, 4, 18. Jerem. 2, 28. כָּל, omnium illorum, filiorum et filiarum, etsi mox filii, tanquam praecipui illorum, soli nominantur. (Hosenmuller.)

L'exactitude de cet homme juste, qui n'était ni Juif ni Chrétien, ayant vécu avant la loi de Moïse, et par conséquent avant celle de Jésus-Christ, fondait d'une manière étonnante la fausse justice des Israélites, comme elle confond encore aujourd'hui celle d'un grand nombre de Chrétiens, puisque les uns se croyaient justes, pourvu qu'ils ne tombassent point extérieurement dans les grands crimes que la loi leur défendait; et que les autres, dont le culte doit être tout spirituel, négligent souvent cette piété intérieure, qui est le partage du Christianisme, et sont sans comparaison moins justes de la vraie justice, qui consiste dans la pureté du cœur, que n'était toute la famille de Job.

Nous pouvons juger, dit saint Grégoire, de l'exactitude et de la sévérité de Job à corriger les fautes extérieures de ses enfants par cette sainte iniquité qu'il témoignait pour purifier même leurs cœurs. « Mais que diront à cela, continue ce Père, les pasteurs des peuples fidèles, qui négligent de connaître les œuvres mêmes publiques de leurs disciples? Et comment pourront s'excuser ceux qui n'ont pas de soin de guérir les plaies des actions de ceux que Dieu a commis à leur conduite? »

Cette purification des enfants de Job, qui se faisait le huitième jour par la sanctification de leurs cœurs et l'offrande des sacrifices, nous pouvait bien figurer celle qui s'est faite depuis dans l'Eglise, et que l'on y continue encore principalement chaque dimanche, qui est le jour saint auquel les enfants du Père de famille doivent s'assembler dans la maison de leur commun Père, qui est la maison de Dieu, en laquelle ils sont obligés de travailler à se purifier et sa présence de toutes les fautes qu'ils ont commises pendant la semaine, et à se rendre dignes d'en obtenir l'expiation par le mérite infini du grand et adorable sacrifice du corps divin de Jésus-Christ, qui a fait cesser tous ces autres sacrifices comme inutiles par eux-mêmes à purifier les consciences, sinon en tant qu'ils étaient les signes de cet unique et souverain sacrifice des Chrétiens. (Sacy.)

(1) Verbum וַיִּלֶךְ, bene precatus est, non solum de convenientium, verum etiam de dispendentium, salutationibus usurpari constat, vid. Genes. 28, 5. 47, 10. Quia autem eos valere probemus, à quibus digredimur, discessus vero etiam remanente societas in quocumque quum quis aliquid rejicit, seponit, parum curat. Quo sensu et Virgilius Eclog. 8, 58: Virile, sylvae. Ubi Servius: Valedite, non bene optantis, sed remanentis. Junctum Catullus: Cum suis vivat valeditque.

cus erat Jobus cum ejus filii reciproci convivi indulgerent: Ne forte, inquit, benedixerint Deo in cordibus suis. Quorsum veretur sanctus patriarcha ut filii sui Deo benedicant? Idololatriam sapit hic metus, an delirium patris senis? O quot expositionibus interpretes fatigant hunc locum! Sed optimè noster Martinus de Roa lib. 1 Locorum singularium cap. 9, verbum benedixerint, interpretatur, vale dicerint. Sic in libro Genesis, cum Jacob Patriarcha ingressus fuisset ut Pharaonem salutaret, Genes. 47, 10, benedixit rege egressus est foras; id est, vale dicto. Et sic videtur congruè expediti hic Jobi locus et timor. Scilicet timet pius pater ne ejus filii dum lautè convivantur, et opiparis indulgentis oculentis et poculentis, Deo benedicant, id est, vale dicant. Solent quippe delicia mensuram usque adeo hominem à Deo avertere, ut illi vale dicat, et malit habere ventrem ut Deum quum valeat Numen.

Vide que cura Jobum tangat: non apud se voluebat: Quam ratione tres filias meas honestis viris in matrimonium collocabo? Quam ratione filios meos divites augere, honoribus cumulare potero? sed: Quam ratione ab eis crimina abigam, peccata excutiam? Hæc optimi parentis via era, quam ratione liberis ad omnem virtutem effingeret; reliqua posthabeat, ut pulchre sanctus Chryostomus, hom. 5 in cap. 1 ad Philippenses, expendi dicens: « Pro liberis suis sacrificavit Job, et à peccatis illos liberavit, ne quid, inquit, forte cogitaverint in cordibus suis. Non dicebat: Dabo illis gloriam; non dicebat: Eman illis agros; sed quid? Ne forte cogi-

Quibus addendus Ciceronis locus, de Nat. Deor. 1, 1, sub. fin.: Deinde, si maxime talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat! Similem rationem esse formulæ γὰρ τὸν ἄρτον, et πᾶσα χάρις ἴση, pro simpliciter mittere, missum facere, observavit A. Schultens ad h. l., exemplissime confirmavit. Hinc nostra phrasis: Valedicere Numini, significabit deflectere à reverentiâ ejus, Deo ejusque oculis aut obsequio munus remittere, quo sensu et infra, v. 11, et cap. 2, 3, 9, necnon 1 Reg. 21, 10, 15, occurrit. Joan. Seldenus tamen (de Jure nat. et gentium juxta disciplinam Hebræorum, lib. 2, cap. 11, p. 253) verbum בָּרַךְ ex ipso lingue hebrææ idiotismo in utraque partem, pro variatè loquit, quo usurpatur, vel bene precari vel execrari significare existimat, ut apud Latinos, sacrare et imprecari. « Nam ut tam diris et exitio quempiam devovere, equum velut Numen sui Numini quidpiam consecrare significat interdum prius, et tam in bonam quam in malam partem imprecatum, ita בָּרַךְ, in quo nihil est expressim notionis vocum, à quibus benedicere et maledicere componitur, denotat adteritiori quodam animi affectu homini optare ac imprecari, sed sive salutem, sive exitium; ac Numini attribui, sed sive laudes gratiasque (qui usus frequentior est), sive contumelias et probra. Eum sensum et hic et infra Syrus expressit verbis que Archibius interpres, et Covincilis affecerunt Deum reddidit. Quod tamen huic loco, utpote dirius, minus aptum videtur. Rectius Chaldaicus: וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים, et irritaverint Dominum in animis suis. Alexandrinus, duo Hebræa verba, בָּרַךְ וְיָרַךְ, una voce complexit: Μᾶλλον ἢ οὐκ ἔστι ἐν τῷ δὲναξί ὁ- τῶν κατὰ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Sed vetus Vulgata: Ne forte peccaverint filii mei et maledixerint Domino in cordibus suis. (Rosenmuller.)

taverint aliquid in cordibus suis. Quæ namque esse poterit eorum utilitas quæ in hæc vita sunt? Nulla. Regem, inquit, omnium, propitium illis efficiam, et nihil erit amplius quod desiderari queat. Expendendum hic in istis verbis Chryostomi, quibus factum Jobi laudat, primum illud: Pro liberis suis sacrificavit Job, ac si dicat: Mirum quod vir religiosus, et cui litare Numini cordi erat, pro nullo alio sacra fecisse dicatur nisi pro filiis; non pro pecorum sanitate, non pro proventu agrorum, non pro propria incoluntate, sed tantum pro pietate filiorum; nam hæc nihil debet esse patri antiquius, et hanc unam reliquis omnibus debet præferre. Deinde etiam istud: Et à peccatis illos liberavit, quia mirum hæc erga filios Jobi cura pios eos reddidit et frugi fecit, et tantâ benevolentia illos conjunxit, ut mutuis inter se officiis certarent. Nihil enim est quod magis ad pietatem liberis formet quam paterna cura in educatione filiorum.

Septuaginta legunt: Dicebat enim Job: Ne forte filii mei in mente sua cogitaverint mala contra Deum. O miram piissimi patris diligentiam, et plenum solliciti timoris erga filios amorem! In quo plurima notata dignissima occurrunt, ac imprimis verba ista: Ne forte, et in mente sua. De dubiis nimirum trepidat; quid fecisset de certis? de occultis formidat; quid egisset de manifestis? Quomodo permitteret, inquit Origenes lib. 1 in cap. 1 Job, ut aliquid mali filiis suis in verbis et alque operibus evidentioribus eveniret, qui pro oculis et absconditis aut omnino forsitan non existentibus ita nimirum sollicitus erat atque curam gerebat; unde metens dicebat: Ne forte, etc. De peccatis incertis et occultis filiorum totus anxius et sollicitus illos expulbat, piaculares pro iis hostias offerens atque immolans holocausta. Quid amplius facere potuisset si aperte peccassent, si publicè deliquissent, si infame aliquod scelus commisissent? Dicant hinc parentes quantum salutis filiorum suorum curam habere debeant; neque publica duntaxat eorum flagitia, sed incerta etiam et occulta delicta ne forte adsint metunda, ac salutaribus monitis et sacrificiis expianda esse. « Vitulum unum, inquit ibidem Origenes, coram filiis suis pro peccatis eorum jugulabat Job, ut videntes ipsi filii, metuentes ac patentes ab omnibus peccatis, quæ animos perimunt, declinarent, et juvenutis ignorantias à se depellerent. »

Notandum secundò Jobum hoc fecisse quando ejus filii erant jam adulti atque optimis moribus imbuti, ut Origenes loco citato expendens: Ne forte, inquit, filii mei, qui in disciplina nutriti sunt, qui in eruditione creverunt, qui in Dei timore exercitati sunt, in quibus vivis ego gaudeo si ipsi vixerint Deo, si cæpi à creatore non recesserint. » De talibus nimirum in lapsis filiis, quos publicè peccasse nunquam viderat, quos probos, quos sancte educatos, quos una cum materno lacte pietatem ac timorem Domini suscipere noverat, plus parens adhuc sollicitus, ne occultè forsitan aliquid deliquissent, totus anxius metuebat. Quamto utique potiori jure timendum sit parentibus

illis, qui sua culpa filios habent pessimis moribus insitutos, immorigeros, dissolutos, scelerosis inquinatos, flagitios cooperatos, ne et ipsi simul cum illis tandem aliquando malè pereant, justam divini Numini vindictam in se provocantes. « Nam patres, inquit ibidem Origenes, qui non erudiunt neque corripunt filios suos, et ipsorum animas igni inextinguibili tradunt, et semetipsos in furorem judicii demergunt. « Omnia enim que deliquerint filii de parentibus requiruntur, qui non eruderint neque corripuerint filios suos. »

Tertiò notanda sunt illa verba Græci textus: Ne forte filii mei cogitaverint mala in mente sua, ubi lubet cum Origene exclamare: O sinceritatem patris! O dilectionem parentis! O studium genitoris! Quis unquam patrum tantam filiorum suorum curam habuit, ut non solum de operibus, verum etiam de cogitationibus illorum esset sollicitus; neque tantum curaret ut bene agerent, sed, quod amplius est, ut et probas haberent cogitationes. Ne forte, inquit, cogitaverint mala. De cogitationibus nimirum filiorum oculis sibi ignotis ac soli Deo perspectis sollicitus, si forte nequam alibi aut maculam contraxissent, quantum quidem in se erat, piacularibus illas hostias ac sacrificiis emaculare atque emendare satagebat. « Ne forte, inquit Origenes, de impudicitia cogitaverint; ne forte ad impietatem declinaverint; ne forte illicita medicata fuerint; ne forte injusta concuperint; ne forte aliqua radix amaritudinis exorta in animis eorum cæpiis nocuerit. » Quid ergo mirum, si ejus filii, sub tanti patris disciplinâ ad omnem pietatem ac virtutem instituti, omnigenam quoque à Deo benedictionem obtinerint? Hinc nempe miranda atque ingentia illa bona, quibus Deus Jobum liberisque ejus et familiam universam legitur cumulasse. Sic de Amos quoque Isaie parente, qui religiosissimè filium suum instituerat, refert Magnus Basilius in Isaie cap. 15: « Quoniam, inquit, ipsi (scilicet Isaie) prophetice quoque magister existerat, sedulo curans cum sanctiore simul ac puriore et præ certis eximio quodam doctrinæ populo educari. Ob hoc Amos etiam tanquam consors ejusdem prophetice adscribitur. » Contra verò videmus viros sacrosanctis alioqui muneribus addictos, insigni in Deum pietate atque erga proximum humanitate conspicuos, et in aliis probatos, quod filiorum suorum probam educationem aut neglexissent, aut saltem non satis magno studio ac diligentia curassent, ad æternum hominum documentum et exemplum divino judicio punitis, summis cladibus affectos, funesto tandem fine vitam conclusisse. Talis fuit Heli sacerdos, vir quidem in reliquis integer, à pietate ac morum suavitæ cuprimis commendatus, qui propter filiorum improbitatem incestuosos mores, quos non tantà quantà per erat diligentia emendare curaverat, divinam in se concitans ultionem, uno die, et penè uno temporis momento, vitâ, liberis ac bonis omnibus spolatus miserandum in modum occubuit. Erant cum filii Heli, ut divina Scripturæ loquuntur, filii Belial, id est, diaboli; tali ni-

mirum nomine dignus censetur pater, qui filiorum suorum crimina non emendat. Ergone, inquit, Heli diabolus est, qui alius in sacris literis vir pius, probus ac sanctus fuisse perhibetur? Ita profecto in quantum nempe filios flagitios deditis pro officio paterno minime castigaverat, sed ad omne potius vitiorum genus licentiae frena illis relaxaverat. Licet igitur quoad personam propriam vite laudabiliter acta ac virtutum maximarum laude floreat, respectu tamen filiorum suorum, ob neglectum munus patrum, jure merito diabolus et Belial appellatur, quod, ut Origenes loquitur, eorum animas igni inextinguibili in interitum tradidisset; quod proprium diaboli esse munus cognoscitur. Quid ergo mirum si pater ille diabolus nuncupetur, qui non melius filios educaverat, et nimia sua indulgentia diabolo ad illorum animas perendas fautor existerat? Nam contra filios jam adultos diabolus nequaquam prevaluisset, si ex mala consuetudine, quam jam inde à pueritia contraxerant, pater eos diabolus non subdidisset, ut pulchre S. Chrysostomus homil. 19 in Genesi ostendit. Pro, filii Belial, paginus veritatis, filii impij; Septuaginta *bo levi, filii pestilentes*. Quare Theodoretus flagitiosam vite rationem iis attribuit, et Josephus eisdem omni scelere contaminatos fuisse scribit. Erant enim moribus tam abominandis, ut non sit mirum, si patres eorum clarissimos, et virtutum insignium ornamentis praeditos, divino judicio penas dependere, quod in vitium praecipites et lascivientes in dies magis, vi et auctoritate minime coercuissent. Non sic utique Job, non sic, cui non satis erat verbo et exemplo filios adhuc teneros ad omnem pietatem ac virtutem informasse, nisi etiam adultos pari cura sanctificaret, et quotidianis ipsis sacrificiis divino Numini conciliaret, quemadmodum verba sequentia manifeste declarant.

SIC FACIEBAT JOB CUNCTIS DIEBUS (1). Hinc Pineda,

(1) Postrema hujus commatis verba, *ל-ה-ימים*, multi referunt ad dies natalitios et conviviales, quibus non orbem euntibus haec sacra fuerint annexa. Malim tamen, semper, constanter, perpetim interpretari, quemadmodum sepius alias haec phrasia sinitur, v. g., Gen. 45, 9; Dent. 4, 40, 8, 26; 1 Reg. 5, 4; ubi similiter ad tempus praeteritum accommodatur. (Rosenmuller.)

C'est ainsi que se conduisait Job tout le temps de sa vie. Les devoirs étaient partagés entre Job et sa famille; celle-ci s'occupait à une œuvre de charité, et Job se réservait pour les principales fonctions du sacerdoce. Il se déchargeait sur d'autres ministres d'un détail qui aurait interrompu ses prières et son intime application à Dieu, et il tâchait d'être toujours assez pur pour être en état de purifier sa famille par ses sacrifices. Il y a dans le texte original un mot qui signifie ordinairement un holocauste, *olot*, c'est-à-dire, une victime entièrement consumée par le feu; mais cette signification rigoureuse a principalement lieu lorsqu'il s'agit de plusieurs sortes de sacrifices, et qu'on oppose l'holocauste à ceux où le prêtre et ceux qui présentent la victime avaient quelque part dans les autres occasions. Ce non avait un sens plus général, et la Vulgate le traduit par celui de sacrifice. Il n'est donc plus certain la vraisemblance, que les enfants de Job participassent aux sacrifices offerts par leur père, et il est même essentiel à la religion qu'il y

Bolducens et Cayotus stabilire ac confirmare nuntur suam de quotidianis, nullo penitus anni die excepto, inter filios Jobi conviviis sententiam; sed optimo quidem judicio Sanctus noster vocem illam, *cunctis diebus*, ad dies illos quibus per septimanam integram die quisque suo septem fratres aliquoties in anno convivia celebrabant, restringendo, vim argumenti adversario- rum infringit; malim tamen respondere, ut Jobi erga Deum pietati ac religioni concedamus, *cunctis diebus*, id est, quotidie, ipsum sacrificia obtulisse; nequaquam tamen sequi, verba illa versiculi quarti, *in die unusquisque suo*, ad omnes et singulos, nullo penitus excepto, anni dies esse extendenda; cum praesertim vocale iste *cunctis diebus*, quae ad sacrificia referuntur, multo ampliore, et quidem complexam habeat significationem, quam id quod superius de convivio dicitur in *die unusquisque suo*, praeterquam quod plurimum sint quae faveant jugi et quotidianae sacrificiorum oblationi, quae tamen militent contra tantam conviviis frequentiam, quae, uti antea demonstratum est, molestiae plus quam voluptatis allatura videretur, et dissolvendis potius quam conglutinandis animis deserviret.

Ex iis quae ad hunc versum dicta sunt pro corollario collige primo, solum peccatum omni sollicitudine atque cura cavendum, neque quidquam praeter ipsum manoperere timendum esse, cum nihil aliud praeter ipsum verè malum sit. Jobi pietas huc evasit, qui filiis suis epulantibus non ventum validum, non domus eversionem, non mortem ipsam metuebat, sed ne vel minima ipsis peccati labe è conviviis adhaesisset ei depuis Adam des sacrifices où les hommes étaient les ministres, où, comme fournissant la victime, ils eussent une espèce de communication avec Dieu, et une image de leur réconciliation future avec lui par le Médiateur qu'ils espéraient, et dont les hosties immolées avant sa venue tenaient la place. Car il ne faut pas s'imaginer que ce soit par un simple instinct naturel que les hommes, depuis le commencement du monde, aient sacrifié à Dieu des animaux en leur offrant la vie et répandant leur sang sur son autel. La raison, dis-je, et le sentiment naturel n'inspirent rien de tel; il faut avoir appris de Dieu même qu'on est séparé de lui, et qu'on ne peut être réconcilié que par un victime digne de lui et capable de le fléchir; qu'on doit voir dans les animaux, égarés en sa présence ce qu'on a mérité de sa justice; qu'en transportant sur leur tête son péché et sa punition, on ne fait que se déclarer coupable, jusqu'à ce qu'une tête innocent plus précieuse que la nôtre se mette à notre place, et pour apprendre, même aux plus grossiers, et conserver dans tous les âges la promesse et l'attente d'un Médiateur qui doit s'immoler pour les hommes; que des sacrifices, cruels en apparence, sont acceptés par celui qui donne la vie aux animaux, et à qui l'effusion de leur sang est inutile. Toutes ces vérités supposent nécessairement la réconciliation avec Dieu par un certain sacrifice; et, pour établir et conserver cette espérance, il a toujours fallu que quelques cérémonies lui rendissent témoignage, et qu'il y eût des sacrifices où Dieu, le prêtre qui offrait la victime et le péché parussent réunis. Il est vrai qu'adorans l'hostie, partagée entre Dieu et l'homme, perdait quelque chose de son intégrité; mais ce n'était qu'en la figure, la vérité qu'elle annonçait devant réunir la perfection de l'holocauste avec le saint commerce de Dieu avec l'homme, dans les victimes pacifiques. (Duguet.)

et, ad quam, si forsitan adfuisset, elendam pietatiles quotidie victimas pro singulis immolare non dubitabat. Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, etc. Quae verba opportune ad mentem nostram expedit Oleaster in cap. 8. Isaia ita scribens: « Bo- nus pater, qui non solum filiis mala timebat, neque eosolum expiabat peccata operis, vel locutionis, sed cordis; et ut prudens magis illis convivia timet, quam mala quae super eos venerunt. Cur, vir bone, illis non times ventum validum angulos domus contentientem, zedeseque magnificas evententem? Quia omnia haec peccatorum collatione non sunt mala, flagella sunt, non peccata. » Sic ille. Quòd si pro alienis peccatis adeò sollicitus erat vir justus, quantum, ne ipsemet delinqueret, sollicitudinem habuisse putandus est? Quam cautè ac diligenter sibimetipsi attenderit, qui tantam filiis, ne peccarent, adhibuit cautionem? Discant patres quid sibi, quid filiis timere debeant; intelligant universi, nullam adversitatem nullamque calamitatem equè metuentiam ut peccatum. Amplius dico, quaecumque adversitatem, quaecumque calamitatem omnino nullam fore, si peccatum absit. Istiusmodi enim, quae vulgò dicuntur mala, si cum iniquitate sui peccato comparentur, jam mala non sunt, bonitatis vestem induunt, imò et nomen. Sola igitur peccandi occasio ejusque periculum sollicitudinem nobis afferat, et incutiat metum.

Collige secundo, quàm singulari Job in Deum religione atque admirabili charitate praeditus fuerit, qui studium quidem summum colendi Numinis quotidianè propemodum sacrificiorum innovatione quotienter ostendit, charitatem verò proorsu admirandam in eo prodidit, quòd de vitandis filiis agendaque illorum hereditate, quae parentum ferè prima esse cura solet, nequidquam sollicitus, de immaculata duntaxat illorum vita cogitaret. Non timebat enim ne fortunas suas epulando dissiparent, sed ne Deum in conviviis offenderent. Itaque non sibi filios procreabat ac nutritos, sed Deo, cui soli illos potius acceptos et gratos esse cupiebat quàm sibi; quia imò hoc solum nomine sibi charos putabat, si Deo essent. Admirabile profecto hic in Jobi parentibus omnibus officij sui propositum est exemplum, ex quo prestantissimam filiorum educandorum rationem condiscant, et stultorum simul parentum illorum damnatur memoria, quibus nulla vel perexigua est de pietate ac morum probitate, sed longè maxima et ferè tota est de filiorum hereditate procuranda et amplificanda sollicitudo.

Hactenus Jobum vidimus fortunae bonis omnibus circumfluentem, agris, pecoribus, armentis aliisque terra fructibus ac proventus ita auctum, ut in ipsum Pandora plenissimum copia cornu totum effudisse videretur; amplissima insuper familiae splendorum, liberorum felicitas optimorum, nominis ac famae celebritas ipsam supra omnes Orientis principes extollebant, ut in ista regione nullus omnino illi aequiparari posset. Jam nunc videamus ipsam è summo isto humane felicitatis fastigio ad imam usque miserrimum et calamitatum abyssum ita depressum et de-

jectum, ut si hominum judicia consulas, nihil eo miserius, nihilque despectius pro singulis immolare non posse videatur. Ne quis verò tantum virum, adeoque supremo Numini gratum et acceptum, in tantis miseriae casu aliquo fortuito incidisse opinetur, consultatio quaedam praemittitur, in qua Deus ita quaedam Satanae in Jobum permittit, ut alia neget, ne quidem Deum nullam omnino ejus curam gessisse, aut demoni pro suo libitu quilibet in ipsum licuisse existimaret. Haec itaque consultatio in hunc modum describitur:

VERS. 6. — QUADAM AUTEM DIE CUM VENISSENT FILII DEI (1) UT ASSISTERENT CORAM DOMINO, ADFUIT INTER EOS ETIAM SATAN (2). VARIE SINT AUCTORITATIBUS

(1) FILII DEI, angelij provinciae, in qua Job vivebat, et Jobi filiorumque ejus tales.

ASSISTERENT CORAM DOMINO, angelo quodam praecipuo, qui Deum referebat. Ita explicat D. Athan. Olympod., et ex recentioribus Pineda et Sanchez. (Menochius.)

(2) Supervenit, non vocatus, nec expectatus. Boni angelij sponte venerunt. Satan invidus et coactus. Inducitur cum necessitate parenti, tum impudentia, ad accusationem Dei et hominum ipsum trudentis; tum prontis necendi, tum multitudine ejus divina accessu. Hebraei Satanam vocant *angelum mortis*, nempe aeternae, inquit Nachmann. (Valentius.)

Supervacanea est conjectura, quam Paredus in Commentar., p. 180, propositit, pro *וַיָּבֹאוּ* quotesumque in Prologo conspiciunt, reponendum esse *וַיָּבֹאוּ*, ut vertatur *castigatores*, proprie *flagellatores*, à *וָבַיַע*, scilicet vel *flagello percussit*, quàm conjecturam eò firmari existimat, quòd infra, 7, et 8, 9, *וַיָּבֹאוּ* Deo, ipsum unde veniret roganti, respondisse narrat, haec ei verba mox tribuit: *בְּשֵׁיבֵי אֶרֶץ הַחֲוִילִים הָיוּ*, quae verba sic vertit: *A castigando per terram in eoque grassando. Castigatores* sive hictoris caelestis significatum nomini *וַיָּבֹאוּ* tribuit quidem et Gaabius in Animadv. ad vocabulaculum hujus libri versionem à se editam, sed reperit illum à *legandi* notione, quàm Arabica verba praeter alias oblinent. Ceterum et in *libro Satanae* mentione, senioris aetatis, quà libri hujus Prologus sit conscriptus, argumentum detexisse quidam sibi visi sunt. Videlicet *Satanae*, mali demones, notitiam Hebraeos demum ex Chaldaeorum philosophia adsevisse, unde colligunt, quòd Satanae nomen eo sensu in libris solum post reditum ex exilio conscriptis usurpatum reperitur, quim in antiquioribus scriptis *Ihud* nomenquàm ita ponatur, sed appellatur *adversarium* denotat. Quibus tamen rectè jam reposuit L. D. Michaelis in Epimero ad Lowthii Praelect. 32, p. 681: « Adhuc profecto, et periculosum est, in tanta librorum Hebraicorum paucitate, definire de singulis vocibus, quo quaeque eorum significatio tempore orta sit; atque, ut de hoc ipso nomine loquar, facile accidere potuit, ut ad omni jam retro aetate spiritus rebellis Hebraeis Satanae diceretur, et tamen nesciam in libris sacris hoc ejus nomen occurrere; quia raro ac penè nulla in illis demonum rebellium mentio. » Sanè existero spiritus malevolos; humano generi inferos, vetustissimè opinio est, populis longè plurimis, praesertim Orientis, ferè communis, ut minime sit mirandum, in libro, ad sines vulgaris regni Judaici, uti verisimile, avo scripto Iugosmodi demonis mentionem fieri. Legenda sunt, quae de hac re monuit *Abn Einleitung in die göttlichen Schriften des alten Bundes*, t. 2, part. 3, p. 784, edit. sec. Incongruum quidem aliquid videri posset, in mendacitatem condone malum demonem comparere; Denique cum illo sermone miscere. Sed observandum, Satanam non minus ac ceteri caelestes spiritus; Dei imperio obnoxium esse, atque ex eius jussis pen-

de hác angelorum conventionem ac super Jobi rebus consultatione, qui etiam Satan adfuisse scribitur, sententia. Ac primò quidem nonnulli existimant hanc interlocutionem non esse veram historiam partem, sed per modum parabolæ emblematicè insertam, eo scilicet fine, ut hác ratione omnium entia Dei, divinæ circa res humanas consilia, necnon bonæ sanctorum angelorum ac præ caedamonomum machinationes, velut in imagine nobis ob oculos ponerentur: quapropter censent hujus narrationis verba non in sensu proprio, sed metaphoricè accipienda esse. Verum cum (ut in Præfatione ostendimus) communiori Patrum consensu et Ecclesie decreto constet librum hunc non parabolam, sed veram historiam continere, non est cur hanc interlocutionem ab historico ad parabolicum, et contra quàm res et verba exigunt, à sensu proprio ad metaphoricum transferamus.

Secundò Hebraei, quos Eusebius, Euginus, Hugo et Vatablus sequuntur, aiunt hanc fuisse visionem quamdam imaginariam Moysi aut cuius alteri hujus libri auctori à Deo exhibitam, quæ de Jobi rebus in ordine ad libri hujus compositionem plenius instrueret. Verum hæc expositio tametsi magis quàm præcedens rationi consona videatur, cum ipso tamen contextu parùm congruit. Narrat enim sacer textus, Satanam non prius Jobi fortunas omnes exercitisse, quàm à Deo ad angelum Dei vicario, in colloquio isto, quod hic describitur, istiusmodi cladem irrogandi facultatem accepisset; cùmque Jobus tanquam invictus athleta primum illum diaboli insultum infracto animo sustinisset, in altero iterum conventu angelorum Satanam comparuisse, ampliore in ipsum Jobi corpus grassandi potestatem postulasse atque impetrasse; ac tum demùm ulcere ipsum pessimo à vertice capitis usque ad pedes operuisse atque afflixisse. Cùm autem Jobus non in visione dumtaxat quâpiam imaginariâ, sed reapse fortunis omnibus exutus, et ulceribus oppletus fuerit, cur sermonem illum in congregatione angelorum inter Satanam et Deum, seu angelum Dei vicarium, ex quo tota hæc afflictio originem duxisse narratur, ut figmentum in solâ visione imaginariâ cuipiæ objectum, et non potius re ipsâ, miro quidem, sed vero ac spiritali, quo angelos decet modo, habitum fuisse credamus?

Tertio itaque, et optimè, alii censent id quod hic narratur reipsâ verè, prout ad litteram verba sonant, contigisse, atque hæc est jam communior et verior Pinedæ, Sanctii et passim aliorum sententia, quam dere (conf. cap. 2, 1, ubi Satanæ pariter ac 122 22778 coram Deo 227777 227777, dicitur). Utitur Jobus hæc demoni ministerio vel ad supplicia exsequenda, vel quàm quæcumque aliâ ex causâ ei visum sit, hominibus mala immittit. Ille verò, quantumvis mortalium generi infensus, nocendi cupidus, tamen eam quæ quasi revinctus describitur, ac ne attingere quidem pius ausurus unquam, nisi frena laxante Deo. Considerare certè, et attentius Jobum circumspicere potuit Satanas orbem perambulans, fœdere autem, venâ hujus rei necdum concessâ, non potuit. (Rosenmüller.)

olim S. Dionysius Areopagita, Origenes, Cyprianus, Nazianzenus, Athanasius, Ambrosius et D. Thomas tenuerunt. Fuit enim hoc quasi iudicium quoddam, ut Chaldaeus interpretatur, ut concilium, cui sancti angeli, qui faciem Dei assidue contemplantur, consiliorum seu assessorum more, divini Numinis irradiationem, nutum ac voluntatem circa rerum humanarum gubernationem observantes, eidemque munus atque ministeriorum suorum rationem reddentes, assistebant. Inter quos comparuit et Satan, tanquam hominum calumniator et accusator, qui sanctis angelis eorumdem tutelaribus, clientes suos defendentibus, sese opponere ac resistere. Ita nimirum sonat littera, quæ quando in suâ proprietate explicari potest, nequaquam deserenda est. Quamobrem hanc expositionem præ aliis probo, ac genuinam censeo. Neque enim existimandum est, in Jobo ejusque liberis sive defendendis sive oppugnandis pugnam et luctum unquam defuisse inter angelos bonos illorum tutelares et caedamonomas, quibus id à tenebrarum principe datum erat negotii, ut ipsorum vite ac ruinæ insidiarentur, eosque, si possent, in exitum pertrahere scripturam. In hunc ferè sensum S. Athanasius in Questionibus ad Antiochum de hoc diaboli cum angelis congressu, quæst. 12, sic interrogat: « Cùm cælo diabolus prolapsus sit, quomodo scriptum est in Job, quòd ingressi sint angeli Dei et starent in conspectu Domini, et diabolus in medio eorum? » Cui questionis respondet his verbis: « Non dici Scriptura, quòd in cælo diabolus venerit in medium angelorum: manifestum igitur est quòd in terrâ. » Etenim ubicumque sunt angeli, adstant Deo. Verum sciendum est, quòd per sanctum aliquem angelum « diabolus locutus sit Deus, quemadmodum etiam reges per hominem quempiam intermedium suum alloquuntur adversarium; » ubi duo docet Athanasius, quæ ad scopum nostrum faciunt. Primum, scilicet hoc concilium non in cælo esse habitum, à quo exclusus est diabolus, sed in terrâ, ut verosimile est, in domo Jobi, aut filiorum ejus, in qua Jobus unâ cum filiis erat congregatus, adeoque simul aderant eorum angeli tutelares, qui de salute clientum suorum inter se tractabant, inter quos medius adfuit et Satan (quo nomine fortassis appellabatur malus ille daemon, qui à nativitate Jobi nunquam ab ejus latere discessisse dicitur), qui sicut Job inter filios suos medium ac digniore locum occupabat, sic etiam inter angelos illorum tutelares, tanquam Jobo assidens, medius quoque adfuisse memoratur. Secundo exponit quomodo Satan non cum ipsomet Deo immediatè colloctus sit, sed mediante aliquo angelo Dei intermedium seu interprete, qui hoc loco Deus appellatur, quia in hoc concilio Dei personam representabat. Istiusmodi autem angelum in veteri Testamento Deum nuncupari solitum docent D. Thomas in 2 Sententiarum dist. 8, quæst. 1, art. 6, Suarez lib. 6 de Angelis cap. 20, Vasquez in 1 partem disput. 185, cap. 2, et alii passim interpretes ac theologi.

Cæterum hoc loco per *filios Dei* sanctos angelos

intelligendos esse patet ex contextu Græco, qui sic habet: *Et factum est sicut dies hæc, et ecce venerunt angeli Dei et starent coram Domino, et diabolus venit cum eis.* Licet autem in Scripturis homines æquè ac angeli subinde filii Dei nuncupentur, ac reverè per adoptionis gratiam tales esse significantur, pluribus tamen titulis ac prærogativis angelis præ hominibus hoc nomen ac munus sibi quodammodo vindicare posse videntur, primò, quia sicut ante homines creati, et gratis amplioribus ornati fuere, ita etiam ante illos hanc adoptionis dignitatem et filiationis hereditatem adiverunt; secundo, quia longè majori ac ferventiori in Deum Patrem amore ac charitate flagrant; tertio, quia in divinis nutibus observandis vigilantiores, et in præceptis ejusdem exequendis multò promptiores et expeditiores existunt. Taceo plurimas alias rationes et congruentias, ob quas præ hominibus (Christum unigenitum ac primogenitum Dei Patris semper excipio) excellentius angeli filiorum Dei nomen hereditariè; et quas plus contemplantor ex eorumdem naturæ et proprietatis ac virtutibus, à S. Dionysio in libro de celesti Hierarchiâ luculenter describit, faciliè poterit assequi meditando.

Porrò illa verba: *Cùm venissent ut assisterent*, sublimiorem, quàm primo aspectu apparent, continent eruditionem. Si enim venerint, consequens est ut priorem, in quo erant, locum mutarint; unde Patres et theologi optimè inferunt angelos localiter moveri, et cùm omnibus in locis simul esse non possint, certum ac determinatum sibi à Deo præfixum habere spatium, quod occupent, modo scilicet spiritali sibi quoque proprio, ita nimirum ut quilibet eorum totus sit in toto, totusque in singulis spatiis sive sphaera suarum partibus ac punctis à quocumque assignabilibus, quod scholasticè theologi vocabulo sibi proprio vocant definitivè, et non circumscriptivè in spatio sive loco versari. Quæ hæc operosius et accuratius discutere non est nostri instituti, sed scholasticorum, qui in materiâ de angelis prolaxa et fusas hæc de re movere solent quæstiones. Illa quoque verba, *ut assisterent*, de angelis prolata multiplicem apud Patres et theologos sortiuntur significationem et expositionem, ac primò quidem, si *assistere* sumatur pro *faciem Dei contempleri*, sic assistunt omnes boni angeli, qui semper vident faciem Patris qui in cælis est; secundo, si *assistere* capiatur pro *laudare*, juxta illud Isaie 6, 1: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et stantes Seraphim dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus; sic omnibus etiam beatis angelis convenit, nec ad hoc velut ad aliqd novum hinc venisse dicendi sunt, cùm semper id faciant; tertio, si *assistere* idem sit quod *immediatus à Deo illuminationes accipere*, solis id tribus primis ordinibus competit, qui supremam constituent Hierarchiam; quam S. Dionysius cap. 7 celest. Hierarchiæ ait: « hoc ordinem nactam esse cæteris sublimiorem, quò in eam immediatè Deo assistentem primavæ Dei apparitiones et initiationes tanquam in proximam principalis derivantur. » Quarto, si *assistere* strictè ac propriè accipiatur, qua-*

tenis excludat omnem ad exteriora missionem; sic, juxta S. Dionysium celest. Hierar. cap. 9 et 15, et S. Gregorium lib. 47 Moralium cap. 9, soli quatuor primi ordines, scilicet Seraphim, Cherubim, throni ac dominationes, Deo jugiter, ex proprio scilicet officio, assistunt, nec ad hominum negotia curanda vel dirigenda foras mitti solent. Quare nec in isto sensu verbum assistendi hoc loco sumi potest. Quintò, si *assistere* significet idem ac *promptum esse et expeditum ad omnem Dei nutum*, quemadmodum milites duci suo præsto sunt, ejusdemque imperia proprio animo excipiant, cùm id omnibus quoque angelis commune sit, qui semper ad omnem Dei voluntatem exequendam parati inveniuntur; istiusmodi significatione non satis etiam huic loco congruere videtur. Sextò, *assistere* nonnunquam ponitur pro *consulere*; unde consiliarii, supremorum præsertim tribunalium, nominati in imperiali camera Spirensi, assessores nuncupari solent. Sic etiam de legislatore Hebræorum in sacris libris legitur. Exod. 18, 15: *Sedit Moyses ut judicaret populum qui assistebat Moysi*, qui sensus verbi illius huic loco apprime congruit, in quo Deus unâ cum angelis suis consilium instituit, et suum de Jobi innocentia ac probitate iudicium præort. Septimò denique *assistere* sumitur pro *patrocinari*; et sic angeli nostri tutelares coram Deo propriè pro nobis assistunt, dum sibi commissorum sive regnum et rerumpublicarum sive hominum privatorum causam apud Deum agunt ac teneant; quapropter etiam *advocatus* nuncupantur; Atque in istâ significatione verbum istud hoc loco accipiendum esse patet ex eo quòd Satan, tanquam Jobi calumniator et accusator, simul adfuisse significetur, quemadmodum plerè ad hunc locum exponit Origenes dicens: « Cùm venissent angeli gratias agere et confiteri pro sancto Job, venit et diabolus malignitate atque inflatione repletus adversus memoratum Job. Venientibus videlicet angelis venit et diabolus, ut staret ante Dominum. Angeli venerunt ut gratias agerent et laudarent; diabolus verò venit ut accusaret atque culparet. » Maximùm prolecto nobisque prorsus necessarium benignissimus Deus in hoc angelorum patrocinio presidium conferre dignatus est in quo gravissimi theologi clarè et illustrem divinæ providentiæ partem consunt. Id quod accurato prorsus iudicio penetrans et ingenuè agnoscens Hilarius in Matthæi cap. 18, negat imbecillitatem nostram absque illis spiritalium adversariorum insultibus resistere ullo modo potuisse, ideoque nobis opus fuisse naturæ potentioris auxilio. Quò autem naturam potentiorè illis attribuat, maximam eorum indicat dignitatem humana cuncta longè superantem. Sunt enim celestis aule principes ac Palatini apud supremum totius universitatis Dominum ac Monarcham cæmprius gratiosi, quibus dominans in nobis Deus ac summus Imperator dedit hominum et omnium que sub cælo sunt præfecturam atque curam, quam Justinus martyr Apolog. 1, propprimis vocabulo vocat *πρωτοβαν*, id est, *providentiam*. Hanc autem angelorum providentiam in Soliloquiis suis,

cap. 27, more suo magna devotissimi animi significacione pie celebrat D. Augustinus, dum in hunc modum communem omnium parentem Deum affatur: «Grandis est eis cura de nobis; magnus est effectus dilectionis eorum erga nos; et hoc totum propter honorem tuæ inestimabilis charitatis, quâ dilexisti nos.» Et paulo post: «Beneficia tua, inquit, sunt hæc, quibus nos honorificasti, dans nobis angelos tuos spiritus in ministerium nostrum.» Hinc S. Hieronymus in Matthæi cap. 18 præclare probat singularem et eximiam quandam esse dignitatem animarum, quod eximio beneficio Deus earundem curam, institutionem, providentiam, tutelam, beatissimis spiritibus commendat: «Magna, inquit, dignitas animarum, ut unaquaque habeat ab ortu nativitatæ in custodiam et angelum deputatum.» Rem hæc expendens magnus Antonius, cum suos invitaret ad immortalia Dei dona et beneficia memori mente celebranda, inter alia: «Virtutes, inquit, nobis ministrare præcipit, quas nunquam oculis corporis conspeximus.» Alludit nimirum ad locum Pauli Heb. 1, 14, in quo administratorem spiritibus appellat, quos S. Cyprianus salutis nostræ ministeriales vocat; David verò Psal. 102, 21, ministros; Tertullianus lib. 2 contra Marcionem cap. 8, veritatis apparitores, quod videlicet supremo totius universitatis dictatori Deo semper appareant; et præsto sint ad obsequium. Aliàs idem libro de Animâ cap. 57, angelos officia divina nuncupat, verbo è jurisconsultorum penu deponit, quos vulgo officiales, id est, administratos, appellamus. Doctor gentium eosdem alibi, nempe Gal. 4, 2, actores vocat, Græcè ἐκτελετωρ, quod S. Hieronymus tutores, Syrus procuratores interpretatur. Pari quoque ratione Epictetus, ut Arianas lib. 1, cap. 14, annotavit, custodes genios ἰατροποιῶν; nominat, veluti legitimos ac fideles, patrimonio Domini curatores, quod ipsum è saceris oraculis hausisse patet. A Pithone Judæo lib. de Insuperis eleganter appellantur etiam ἄγγελοι ἐπιτηρηταί, aures et oculi, quo dicendi modo scilicet alludit ad regum Persarum consuetudinem, qui satrapas ac familiares suos mittebant in provincias suo imperio subjectas exploratum omnia que in his fierent aut decerentur. Latini olim istiusmodi homines auricularios nominabant; Apuleius otacustas; jus civile curiosos et beneficiarios; S. Gregorius Nazianzenus κεραιώματα, inspectores; Zonaras eodem sensu ἐπιτηρηταί, Tzetzes Chilliade septimâ ἐπιτηρηταί, exploratores; Aristides κεραιώματα, auditores; Seneca lib. 5 de Beneficiis vestigatores; Valentianus novellâ 7, discussores. Vult nimirum Philo Deum, tanquam supremum totius universitatis Monarcham, è cœlesti suâ aula regiâ sanctos angelos, familie sue principes, tanquam fidos quosdam auricularios, et rerum omnium inspectores, in hunc orbem terrarum mittere, ut animarum salutem et Dei gloriam procurare ac promoverent. Illud est quod S. Augustinus in Soliloquiis, loco superius citato, manifestè declarat dicens: «Intran et exeunt nobiscum, cœtente considerantes quam piè, quam honestè in consilio præve nationis converserunt, quantoque stu-

dio et desiderio quæramus regnum tuum, etc.» Passim autem sancti Patres appellant illos hominum pedagagos; S. Basilus etiam ποιμαίνων, id est, pastores; Cyrillus apud Anastasium Nicœnum καταρτυτῶν, seu duces populi. Plures eorumdem appellationes et officia vide apud S. Dionysium Areopagitanum libro de cœlesti Hierarchiâ, ubi magnificè ac divinè omnium eorum politiam exponit. Et quibus omnibus liquido constat, quantam opem ad beatam vitam adipiscendam in eorum apud Deum gratiâ, quantumque præsidii in eorumdem tutelâ repositum habeamus.

Verumtamen ne tam potenti tutelarum nostrorum præsidio nimium præfidentes, ac de nobis ipsis noxiè securi, salutarem omninò metum deponeremus, inquit Satan inter eos adfuisse describitur juratus animæ nostræ inimicus, cum quo bellum, ut Græci dicunt, ἀπάγωδα, id est, fœderis ac induciarum expers, et irreconciliabile suscepimus. Subtilissima nimirum ingenii illius machinatio dolos semper struit ad circumvenendum opportunos, et vim parat ad eos quoque debellandos atque superandos, qui virtute jam robusti videbantur. Id divino planè spiritu prævidens Habacuc, qui à lucâ et certamine nomen invenit, ubi diram ac cruentam Satane piseationem prophæticè penicillo depingit, cap. 1, 16: «Cibus ejus, inquit, electus. Animas nempe cupit devorare, non plebeas; sed, ut ita dicam, patricias, exquisitissimas cœli donis instructas, heroicas et divinas. Non est multum anxius aut sollicitus, si quis insigni aliquo scelere vel flagitio notatus occurrat, jam certo propè colligit suam illam prædam esse futuram, ut non opus sit excogitare quopiam apparatus aut fraudibus ad fallendum ac perendum cum qui suâ sponte proripit in peccatum, et in malum præcipitat. Verùm si quis obijciatur Jobo similis, vir virtutum omnium præsidii et ornamentis instructus, atque singulari quodam Numinis amore inflammatus, qui omne vitium et flagitium vatiano quodam odio prosequatur, neque sui demtaxat ipsius, sed aliorum insuper salutis desiderio summo tenetur, atque Dei gloriam omni studio promovere atque amplificare cupiat; hinc omnibus malitiæ viis insequitur, in hunc omnes nequitie nervos intendit, in hunc mille nocendi artes excogitat, et omnem movet lapidem ut ipsum in religiosæ vite proposito dejiciat, et in vitiorum laqueos cippisque veterinos artificii machinatione inductum, ac Dei tandem gratiâ virtutumque præsidio spoliatum in interitum secum trahat sempiternum. Hoc porrò demonis præcipuum in electos odium, et indefessum isdem nocendi studium, exemplo Jobi fiet manifestum, cuius ardentissimo (quippe cibi electissimi) devorandi desiderio cum teneretur, ut voti compos fieret, in angulorum concilium callidus ille veterator irrepit, ad quem Deus, sive angelus concilii præses, locum Dei tenens, in hunc modum qui sequitur sermonem direxisse perhibetur:

VERS. 7. — CUI DIXIT DOMINUS: UBI VENIS (1)?

(1) D'où viens-tu? Ce n'est point ainsi que Dieu parle aux saints anges: il les envoie, et il a la même

Septuaginta vertunt: Et dixit Dominus diabolo: unde ades? Hebræus textus hanc interrogationem effert in futuro: unde venies? quo modo etiam Regia legunt. Quod aliqui ab Hebræis per tempus futurum exprimi putant, ad insatiabile demonis erga nos odium ac nocendi studium explicandum; quippe qui quantumvis multa nobis mala irrogarit, à novis tamen semper damnis et molestiis inferendis nunquam cessat. Sed nonnemo fortassis movebit hanc questionem, cur Deus, cui, ut Apostolus ait, Heb. 4, 15, non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ab ipso Satanâ seisciscetur ac petat, per que loca, vel per quas vias illic advenit. Cui respondemus, hanc interrogandi formulam, quâ Deus, seu angelus Dei vicarius, hoc loco usus scribitur, nequaquam esse dubitantis aut ignorantis, sed severi potius iudicis pro tribunali sedentis, ac Satanam tanquam reum examinantis, tacitèque perfidiam ac recordiam illi suam exprobrantis, quod ordinem deseruisset, ac principatum suum perdidisset. Quo sensu etiam in Genesi Deus Adamum postquam peccaverat interrogasse scribitur, Gen. 3, 9: Adam, ubi es? et Cainum Gen. 4, 9: Ubi est frater tuus? et in Evangelio villicum iniquitatis, Luc. 16, 2: Quid hoc audio de te? Sic et perdidit Judæus ait Deut. 32, 37: Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? ac Jude proditori dixit Matth. 26, 50: Amice, ad quid venisti? Omnes enim istiusmodi interrogationes non tam dubitationem aut ignorationem quam indignationem innunt, et simul tacitè insinuant jam criminis reos ita convictos teneri, ut vel invitè scelus suum lateri compellantur, nec ulterius illud excusare aut negare valeant. Nonnihil aliter hunc locum accipit et exponit S. Gregorius lib. 2 Moralium cap. 5, dum in hæc interrogatione reprobandis agnoscit mysterium dicens: «Quid est, quod venientibus angelis electis

connaissance de leurs actions que de ses propres volontés dont ils sont les ministres. Le démon, devenu sa propre règle, voulant être son principe et sa fin, ne consulte mesoi-même et sa passion, et c'est pour cela que Dieu lui demande d'où il vient; mais tout rebelle qu'il est, il n'en est ni moins dépendant, ni moins soumis; il fuit la lumière, mais la lumière le poursuit et le découvre; il en a perdu la vue, mais il ne peut l'éviter, et en voulant se dérober aux yeux de Dieu, il ne fait que se le cacher à lui-même sans pouvoir réussir à se cacher à lui; il est contraint de lui venir rendre compte de tout ce qu'il a fait et de tout ce qu'il pense; il trouve partout son inspecteur et son juge; il marche toujours, non seulement dans l'étendue de son empire, sans pouvoir sortir de son enceinte, mais aussi sous les yeux du maître dont il fuit la présence, et à chaque pas il se trouve arrêté par une de ces paroles: Où vas-tu? d'où viens-tu?

On n'est pas trompé, quand un juge bien instruit d'un crime d'un homme, lui demande ce qu'il a fait, et comment? Car on sait que de telles questions ont pour cause, non l'ignorance, mais l'autorité, et qu'elles exigent l'aveu du coupable, sans néanmoins en dépendre. Il en est ainsi de Dieu à plus forte raison, et personne n'est en peine du vrai sens de ce qu'il dit à Satan: D'où viens-tu? ni de ce qu'il dit autrefois au premier homme et à Cain, en demandant à l'un: Où es-tu? et à l'autre: Où est ton frère, et qu'en as-tu fait? (Duguet.)

nequaquam dicitur: Unde venitis? Satan verò unde veniat percontatur? Non enim requirimus nisi utique que nescimus. Nescire autem Domini reprobaro est. Unde quibusdam in fine dicitur est: Nescio nos unde sitis; discidite omnes operarii iniquitatis. Sicut et nescire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium designatur; non quia si mentiri velit nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore continet. Quid est ergo dicere ad Satan: Unde venitis? nisi vias illius quasi incognitas reprobaro? Veritatis cigitur lumen tenebras quas reprobat ignorat. Et Satana: itinera quia iudicans damnat, dignum est ut quasi nesciens requirat. Hinc nimirum Deus passim in Scripturis peccatorum viam nescire dicitur, quia dum peccant, intentionem suam cum Deo minime communicant, nec ejus consilium aut auxilium implorant. Quò spectat etiam illud quod improbis principibus apud Osam Dominus impropere dicens Osæ 8, 4: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et non cognovi. Quod Septuaginta vertunt hoc modo: Sibimetipsis regnaverunt, et non per me; principes extiterunt, et non indicaverunt mihi. Ab angelis ergo probis hoc loco Deus unde venirent minime requirit, quòd vias et itinera ipsorum exactè cognoscit et approbet, quandoquidem ipso inconsulto aut invito nihil aggrediuntur aut moluntur; sed nutum divinæ voluntatis ac beneficii in rebus omnibus diligentissimè observant, et fidelissimè ac promptissimè exequentur.

Denique hæc interrogatio à Deo in hunc finem ad Satanam directa videtur, ut in laudes Jobi fusiis excurrendi et deinceps que ad majorem suam gloriam de Jobo statui vellet exequendi occasio præberetur. Quemadmodum igitur angeli dixerunt ad Abraham Genes. 18, 9: Ubi est Sara uxor tua? non quòd ignorarent, sed ut deinde nuntiantes ei futurum, ut ex illâ filium susciperet, sine utique Deo istum hoc loco diabolum unde veniret interrogat, ut de Jobo sermonem ingereret, et Satanae licentiam daret ipsum affligendi, quò virtus ejus illustrior evaderet, atque hoc modo omnia ad rationem loquendi et intelligendi nostram componerentur. Huic ergo interrogationi quid Satan responderit expendamus.

QUI RESPONDENS AIT: CIRCVI TERRAM, ET PERAMBULAVI EAM. SEPTUAGINTA VERTUNT: Et respondens diabolus Domino dixit: Postquam circumivi terram, et perambulavi eam que sub celo, adsum, D. Gregorius lib. 2 Moralium cap. 4, 5, 6, occasione hujus responsi Satanae fusiis exponit modum quo Deus cum angelis ac demonibus et hi vicissim cum Deo colloquantur; ait autem Deum, quando angelos alloquitur, novas quasdam ipsis indere revelationes, quibus de Dei voluntate circa res à se agendas plenè instruantur, adeoque pro mandatis ac præceptis inservant; angelos è contra tunc Deo loqui, quando eis visis exsurunt in motum admirationis, vel cum affectiones suas ei representant, quas tamen non latuisse Deum minime dubitant. Unde subtiliter D. Thomas, 4 part., quest. 15, art. 3, tradit hanc inter has locutiones differen-

tiam, quod Deus loquens ordinat ad angelum sicut agens illuminans et revelans; angelus verò loquens ad Deum, velut passum admirans, cognoscens et accipiens quiddam ex Deo. Sed hæc scholasticis, qui hæc de re fustissimas institunt disputationes, accuratius discernenda relinquo, et ad ipsam demonis responsionem expendendam me confero. Ac imprimis ex eo quod terram se perambulasse dicat, haud obscure insinuat, se non gregarium quempiam de plebe daemonum, sed inter suos principem, cui reliqui parent, existisse, nec in unam duntaxat civitatem aut provinciam, quam infestaret, aut suis qualibuscumque legibus moderaretur, potestatem accepisse, sed in totum quam latè patet orbem sublunarem, imperium tenuisse, ideòque universam, ut in Græco est, *ἡ βίβλος ἡ γῆ, quæ sub celo est*, terram perambulasse ad instar imperatoris aut regis alicujus, qui fines imperii sui et passibus lustrat et imperio continet.

Non dixit autem se perambulasse cælum aut aerem, sed terram. Cælum enim significat viros castos et puros omnique libidinis vitio immunes; hos autem non dicitur Satan perambulasse, quia hos timet, neque propius accedere audeat; ast terra obscura et tenebris obsita, symbolum est eorum qui luxuriâ fedantur. Itaque Deus dicitur cælum perambulare, juxta illud Job. 22, 14: *Circa cardines cæli perambulat, diabolus verò terram*. Cujus ratio est, quia Deus castis et mundis adhæret, diabolus autem luxuriosis. Hoc ex sancto Gregorio dixerit lib. 2 Moral. cap. 52: *Circuevit, inquit, terram, et perambulavit eam*. Et notandum, quod non transvolasse, sed perambulasse se assertit, quia nimirum quem tentat nequaquam velociter deserit, sed ubi molle cor invenerit, ibi pedem misera persuasionis figit, ut immorando actionis pravæ vestigia imprimat, et ex suæ iniquitatis similitudine quos valet reprobos reddat; ubi premit verbum illud *perambulare*, quod longiorem moram significat; q. d.: Omnes quidem aggreditur diabolus, omnes pulsat; verum viros castitate nidos pervolat, neque longiorem moram trahit, dum eos tentat, sed dum ad homines libidine diffuentes et luxuriâ fetidos accedit, apud illos demorat, in ipsis ambulat, et cum eis libenter ac suaviter conversatur.

Cum ergo terram dicat Satan se perambulasse, nil mirum si Jobum non calcaverit, non vicerit, qui in cælo mente vivebat? Unde Evagrius in Catena cap. 2: *Idcirco Jobum non perambulat, quia non est sub cælo, cum in cælo vitæ suæ positus habeat rationes: Jobum non perambulat, quia cælestem erat politiam adeptus; terrâ ipsa major, major mundo*.

Notandum verò id quod Latinus interpres transtulit *circueit*, in Hebræo esse *משח* *meschut*, à verbo *שח* *schut*; quod propriè significat *attenuè discurrere, circumspicere, et explorare*; ut intelligamus demonem tanquam exploratorem omnia circumspicere, omnia considerare, omnia lustrare, atque imprimis hominum actiones, ipsaque animi propensiones curiosius perscrutari ac rimari, quâ viâ invadere, quâ parte aggredi

et opprimere incautos possit. Ad hunc censum Chaldaeus quoque paraphrastes istam demonis circueitionem flexit dum ita vertit: *A discurrendo in terram, ut inquirerem opera filiarum hominum, et ambulando in eâ*. Itaque circuit ut seducat, quinimo ut flagellet. Nam ab eodem fonte Hebraico derivatur *שח* *schoth*, quod *flagellum* significat, seu virgam quâ quis creditur et verberatur. Sed quid flagellum, inquit, ad circuitum? Docet nos id Forerius, qui in cap. 10 Isaie tradit *flagellum*, Hebraicè *שח* *schoth*, sic dictum, quod *circumpungat et circumagatur*, dum quis illo flagellatur. Quo quid aptius ad hoc propositum dici possit? Numquid enim Satanae circuitio à flagello abest, quoniam circuit ut nos decipiat, et deceptos flagellis crudelissimè cedat? Itaque dum terram circumbit, circuitum istum in Jobi flagellum destinavit atque convertit, sed ad ejus palmam et coronam, quia nimirum forti et æquo animo flagella sustulit athleta fortissimus et invictus.

Quam porrò formidandus sit omnibus istiusmodi Satanae circuitus, quantaque vigilantia observandus, et quantâ fortitudine atque constantiâ repellendus sit, ipsemet princeps Apostolorum discretè nos docuit ita monens Epist. 1, c. 5, v. 8: *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide*. Neque enim in hæc sua perniciosissimâ cruentissimâque circueitione moderationem aliquam adhibet ut quietem, vel præ defatigatione tanquam in clivo interjungit ut respiret; acerbè ubique ac vividus diu nocturne semper instat, nec somno eget, utpote spiritus; quam ob causam angelus (cujus naturam retinuit) ab Hebræis *לילה* *lhir*, id est, *vigil*, appellatur. Quamobrem Isidorus Pelusiota lib. 2, epist. 164, demonem ait ad nos decipiendos semper *ἀγρυπνῶν, insomnem esse*, et in perpetuâ quasi vigiliâ exenbare; cùmque celeritate sit incredibili, omnibus in momento locis adest; diuque abissiè putes, illicò advolat, et celerius afflat pestilentem ignem quam fieri posse quisquam cogitasset. Quam, ut opinor, ob causam Hebræi vocant ipsum *משח* *rescep*, quod Aquila, Habacuc cap. 3, vers. 3, *volatile*, S. Hieronymus *diabolum* interpretatur. Significat autem illud vocabulum quiddam noxio et flammifero quodam impetu citissimè pervolans, cladem, pestem, luctum et calamitatem circumfert, quæ sunt fulgura venenata ignitæque sagitte, quæ subito visæ subitoque tactæ perniciem afferunt. Talis omnino est Satanae, quem propter volaticam militiam igneumque impetum animi decus inflammantem ac destruentem Dei Filius in Evangelio *fulgur de cælo cadens* nuncupavit, Luc. 10, 18. Admirabili enim celeritate noxam ubique circumvehit, vim omnem honestatis gratiæque dona adurit, et quantum sævæ et pertinaci contentione potest, labefactat. Hinc gentiles, ut opinor, è sacris, uti solent, libris occasione sumptâ maleficam quamdam fîxere deam, quam *Alex* vocant, hoc est, *lesionem*, quòd, ut Homerus cant, *πάνα λήσσει, omnes ledat*, et pestilens soium virus afflet mortalibus, quo quotquot tacti fuerint intendant

universi. At profecto nocentior est demon infernalis, pessimus ille genius, cujus pestilentissimo afflatu et instinctu perent quotquot intendant; ejus planè nero, nisi divino munitus prasidio, venenosum unquam halitum sine noxâ excipere, aut igneos vibrantesque malficos, nisi adamantino Dei scuto defensus, sine letiali vulnere effugere ullo modo potuit. Impia enim illa mens nunquam dormitat, sed semper in malum vigi, et stimulis invidiae ferox, tot seculorum decursu jam inde ab initio ad fallendum et vexandum erudita, strenuè se in hoc officio versat expolitique. Hinc sicut Eva cupiditate, Caino parricidium, filius hominum libidinem et Numinis oblivionem instillavit; ita scelere et audaciâ perditos ad latrocinium, avaros ad aurum, sicarios ad ferrum, petulos ad voluptatem, vanos ad ambitionem impellit. Quapropter divino prorsus judicio Tertullianus l. de Patientiâ c. 1: *Lata, inquit, atque diffusa est operatio mali (hoc est, demonis) multiplicia spiritibus incitamenta jaclantis; jaclantem introducit inimicum, cor et vitalla trajicere molientem*. Educit autem è pharetrâ suâ grandè et abominandâ *multiplicia incitamenta* seu incentiva, fraudes exquisitas, scelerum modos prope infinitos, quos in animam ejaculatur; neque frustra. Innumerabiles enim sunt illius victoriæ, ob quas in medio filiorum Dei insolentissimè gloriatur dicens: *Circueit terram, et perambulavit eam*. Ad quem locum præclare Origenes: *Circuit, inquit, omnem terram non carnalibus vestigiis, sed circueitionibus iniquitatis; non terrenis crebris, sed spiritualibus seductionibus*. Terram circuitus, ô diabole, ad desolandum et exterminandum. Sic ille. Vide quantum nocere tentet isto circuitu; explorat nimirum et indagat hominum studia, ut unumquemque aptis machinis impetat, et armis opportunis expugnet. Denique tangit etiam hoc responsum immanem Iliam diaboli superbiam, quâ inflatus, cum ipsomet Deo de terræ dominio ac regno dimicare audeat, et imperium Dei labefactare, suumque statuere conatur. Nam *perambulare terram* idem est Hebræis, quod eam subigere, ac in potestatem redigere, quemadmodum in Psalmis suis David rex ait: *In Idumæam extendam calcamentum meum; mihi alienigenæ subditi sunt*, Ps. 59, 10. Unde etiam in Deuteronomio 11, v. 24, dicitur: *Omnis locus quem calcaverit pes vester, vester erit*. Est enim istiusmodi perambulatio et conculcatio signum quoddam dominii ac potestatis in rem quam quis perambulando conculcat. Hoc ipso igitur demon, quo se terram perambulasse jactat, totius quoque orbis quodammodo sibi arrogat principatum, et in omnes quotquot ejus ambitu continentur tyrannicum usurpat imperium. In simili ferè occasione, arrogantia non dissimili, coram Christo quoque postmodum de totius mundi dominatu sverbo se jactasse fertur in Evangelio, ubi Dei Filio in montem evecto universa mundi regna ostendisse scribitur ac divisæ Matth. 4, 8: *Hæc omnia tibi dabo, si tu adoraveris me*.

Ad hæc igitur Satanae superbissimæ mentis elationem deprimentem et inanem ejus jaclantiæ factum

retundendum et illudendum divino prorsus consilio decrevit Deus non aliquem celestis exercitus duces militie, sed Jobum, virum humilem ac simplicem, cum insolentissimo tenebrarum principe in arenam introducere, ac singulare certamen cum ipso incedum; quâ occasione hic de Jobo deinceps sermonem instituit.

VERS. 8. — DIXITQUE DOMINUS AD EUM: NUMQUID CONSIDERASTI SERVUM MEUM JOB, QUOD NON SIT ET SIMILIS IN TERRA, HOMO SIMPLEX ET RECTUS AC TIMENS DEUM, ET RECEDENS A MALO? Septuaginta vertunt: *Et dixit ei Dominus: Attendisti mente tuâ super puerum meum Job? quod non est iuxta eum in terrâ? homo sine crimine, verax, colens Deum, abstinentes ab omni malo re? Hebræus pro considerasti habet: Numquid possidisti cor tuum super servum meum? Qui loquendi modus exactam mentis observationem et studiosam animi attentionem designat, quâ nimirum id quod oculis exterioribus cernitur intimo mentis sinu excipitur, et pensiculationis consideratur atque minutim examinatur, quo sensu in 1 Reg. 25, 25, dicitur: *Ne ponat oro Dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum; id est: Ne iniqui istius hominis actiones minutim et attentè expendas aut examines*. Hæc igitur loco similiter ista verba: *Numquid considerasti servum meum Job*, eandem vim habent, ac si diceret: *Quando terram perambulasti, et ad Jobum virum omni admiratione dignissimum pervenisti, numquid forsitan leviter ipsum præteristi, et quasi de viâ per transmanam obiter aspexisti? an verò illius te consideratio fixum et hærentem tenuit, et sedulo ac minutim omnes ejus actiones quemadmodum ego perscrutatus es et admiratus? Tanta nimirum animæ virtutibus exornate pulchritudo est tantaque amabilitas, ut non hominum duntaxat ad se oculos alliciat, verum etiam angelos, atque ipsosmet, si dicta facta sit, Deum in sul rapiat admirationem*. Id ipsum S. Paulus insinuare videtur cùm ait: *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus*, 1 Cor. 4, 9, ubi pingit hunc mundum tanquam circum agonalem, palæstram aut pulverem olympicum, in quem viri sancti, presertim apostolici, velut pugiles animosi et athletæ fortissimi ingredientes gratissimum superis spectaculum præbent, dum cum pannachis sævo ardore furentibus, cum pytis malevolis et robustis (demonibus, inquam, infernalibus), in nomine Domini dimicantes, semper invicti et *ἀκατάβητοι, inexpugnabiles*, existunt, et innumeris ab hoste palmis et victoriis reportantes, celestis totius theatri plausum concitant ad gratulationem. Solet nimirum Deus in viris sanctitate conspicuis sibi quàm maximè complacere, quinimo et gloriari; unde apud Isaiam 49, 5, ait: *Servus meus es tu, Israel, quia in te glorior, et jure quidem meritissimo, cum viri sancti sint delicæ, thesaurus et regnum Deo, inò et corona, quemadmodum testis locuples idem vates 62, 5, de viro justo apertè vaticinatur: Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui*, quibus verbis ostendit piàm animam decore ornastam*

non modo à Deo coronari, verùm etiam, ut alicam, esse quodammodo ipsius Numinis diadema, eoque velut ornamento letari ac gloriori. Hanc igitur ob causam hoc etiam loco Deus, in Jobo viro integerrimo animaque sanctissimà sibi complacens, in ejusdem laudes et præconia gloriabundus excurrit, dum virtutes ejus prorsus singulares ad omnium quidem imitationem et admirationem; diaboli verò invidiam et despectionem veluti tropæa quædam maxime illustri nobis ob oculos ponit, et amplissimis in cælum laudibus extollit dicens, *quod non sit ei similis in terrâ*. De quo, die, amabo, Deus ita unquam antea locutus fuit? cui tale præconium unquam dedit? Magna profectò et vera laus est, quæ non queritur, sed tenetur; nec ex hominibus, sed ex Deo est, Rom. 2, quam solam sanctus Paulus jure merito magni faciendam et ambiendam docet, postquam inanes hominum laudes (ut sanctus Chrysostomus observat) *ὡς δυνάστεως κενὸς ὄψας ἐπιπύει, tanquam pestilentissimum vanæ gloriæ scopulum, velis remisque vitandum monuit*. Laus enim quæ ab hominibus procedit plerumque fallax est et vana, præterquam quòd admodum instabilis sit, ac plurimis mutationibus obnoxia; at laus quæ à Deo venit vera est et solida, et inconcussa, atque instat marmoris aut adamantis firma manet ac perennat, siquidem laus Dei verè efficit et confirmat id quod laudat, quemadmodum eleganter D. Anselmus ad citatum Pauli locum annotavit: « Non ex inani, inquit, vocabulo laudatur ab hominibus, sed ex intima veritate à Deo, qui per suam gratiam præstat ei unde laudari possit. » Sunt nempe hominum laudes inania duntaxat vocabula, nec quidem rei continent aut conferre possunt. At laus quæ à Deo est, præterquam quòd, ut Synesius epist. 63 loquitur, *ἀνθὶς μὲν ἄγαστος ἔστι, vera sit virtutis merces*; insuper, ut Bion apud Stobæum, serm. 41, ait, *τὰ πρῶτα κριθῆσονται αὐτῶν, res meliores efficit*. Hinc quando quispiam à Deo laudatur, quidquid dicitur et verè dicitur, et reipsa edicitur, atque in eo confirmatur: v. g., si quis de constantia vel robore fidei laudetur à Deo, tam robustus illic efficitur, et in veritate stabilitur, ut ad instar cuiusdam cautis ac durissime rupis quantumvis tumentes et furentes persecutionum fluctus atque procellas tranquillius omnino ac securus irrideat.

Quid igitur mirum, si Jobi virtus in omni fortunâ constans et inconcussa permanserit, cum virtutes à Deo in homine laudate usque adeò confirmantur atque consolidentur, ut instat marmorum aut adamantis adversus omnem vim et violentiam indurescant et illesæ permaneant? Quamobrem divinè omnino Chrysostomus in Catenâ: « A cunctis, inquit, hominibus omnique terrarum orbe contemni quid tandem obiterit, si is qui angelorum Dominus est, nostrarum rerum laudator ac præco fuerit? Contra, quid juberit à terrarum et maris cunctis incolis prædicari, de nostris laudibus Deo silente? Id igitur ipsi semper spectemus, ut de nobis prædicet Deus; id quod si nacti erimus, quamvis in nos uni-

versa quæ sensu hauriuntur mala sese effundant, et cunctis tamen erimus superiores. » Nulla enim omnino mala, nullus quantumvis gravis ac violentus calamitatum aut tentationum incursus unquam prevalebit adversus virtutes quæ à Deo in nobis laudate fuerint. Quapropter hoc satagamus, et in hoc lotis viribus incumbamus, ut frivolis et inanibus hominum plausibus ac laudibus contemptis, solam quæ à Deo est veram laudem mereamur, siquidem hæc, præterquam quòd vera sit et solida, ipsam in nobis efficit ac stabilit veritatem. Hanc profectò verissimam quæ à solo Deo est laudem insigni hæc prerogativâ consecutus est Jobus, *quod non sit ei similis in terrâ*; quia nimirum in omnibus virtutibus primas tulit, qui nullum alium viderat imitandum. Unde S. Augustinus ex utroque mixtum quest. 118: « Non est, inquit, Job similis in terris versus Dei cultor. Quis tantum potuit promereri, cui tale Dominus testimonium perhiberet, nisi hic, qui non imitator invenitur, sed auctor eorum quæ gessit? » Cum igitur ipse in primis sibi Deum singulari pietatis studio colendum ac venerandum proposuerit, neminem antea videns Dei cultorem, cujus sequeretur exemplum, meritò etiam inter suos coætaneos, tanquam virtutum princeps, hæc primam et præcipuam à Deo laudem adream est consecutus, *quod non sit ei similis in terrâ*, id quod Origenes expendens probat eum supra omnes in sanctitate excoluisse patriarchas: « Magnus, inquit, erat in fide Abraham, sed excellit illum Job in tolerantia. Magnus erat Jacob in cordis munditia, sed non fuit minor illo Job in misericordiâ; adversus ceteros omnes priores et novissimos non succubuit in virtutum studiis. Omnia enim quæ fecerunt sancti, fecit etiam Job; quod autem sustinuit cum gratiarum actionibus, hoc nihilominus nullus alius sustinuit. » Quod etsi verum, tamen illa erat peculiaris Jobi excellentia (ut rectè notat Pineda noster) cum tantis opibus tantam conjungere pietatem. Et sanè non absque ratione hoc asserit: nam non frustra ante Dei commendationem, ante Jobi sanctitatis cum diabolo disceptationem, sic minutatim ejus amplitudo rerum earumque magnificentia describitur, quasi quid inmensum singulare, unicum extraordinarium præ cæteris, simul opes ac sanctitatem, nec in his omnibus singularem ejus prerogativam commemorat, sed solum timorem in medium affert, ut illum cavillis impetaret et traideret. *Verba profectò hæc diaboli sunt, id est, calumniatoris, ut Græcæ Catenæ auctor hoc loco prudenter observavit*. Non enim maligni sui spiritus artifice veteratorie manifestiora signa vel evidentera dare potuit argumenta, quam quòd è tantâ virtutum segrete tenuissimam duntaxat timoris servilis spicam elevet, et calumniis suis continuandam ac discernendam designet. Non fecerat

ducit, ad insolentem superbissimi caedemoneis arrogantiam retundendam, et ut simul ostenderet, nequaquam viribus diaboli adseribendum, quòd plurimi homines in ipsius potestatem redigantur, sed illud soli improborum hominum impietati atque perfidie imputandum esse, quòd cum facillè divinâ optulante gratiâ diaboli cõatibus possent resistere, recordati suâ Deum deserentes, spontè ac volentes implissimæ et dirrissimæ ipsius sese mancipent servituti. Quare risu et cachinno sibiloque dignus videtur diabolus, dum sibi totius mundi arrogans principatum insolenter coram Deo se terram circumisse ac perambulasse jactitat, cum Job, homo naturâ suâ imbecillis, in tantis opibus tot peccandi periculis expositus, tot voluptatum atque deliciarum illecebris ad peccatum statim invitantibus undique circumdatus, pernicioso insuper perditissimorum hominum exemplo ad omne malum provocatus, millies à dæmone tentatus, nusquam tamen ab officio probi ac religiosi viri unquam desciverit, sed suam in dies virtutem gloriosissimis auverit incrementis, et è pugna semper victor evaserit, innumeras referens palmas ac triumphos.

Unde cum Deus diaboli, principis nequitie, ac scelerum omnium machinatoris, malitiam punire vellet, coram eo Jobi justitiam commendavit dicens: *Namquid considerasti serum meum Job?* etc. Fuit hæc Jobi commendatio flagellum quoddam immane, quò Satan vulneratus in rabiem et invidiam exarsit, juxta illud Davidis, postquam justas virtutes extulerat, dicens Psal. 111, 10: *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabesceat; ubi irascetur idem est quod invadebit*, prout Vatablus exponit. Ea quippe invidia natura est, ut alienis bonis crucietur. Satan igitur auditis Jobi laudibus statim iis tenebras offundere conatur.

VERS. 9. — CUI RESPONDENS SATAN AIT: NEQUID JOB FRUSTRÀ TIMEAT DEUM? Septuaginta vertunt: *Nam gratis Job colit Dominum?* Attendè mecum hic paulisper ad multissimos nequissimi veteratoris astutiam, et ut valerrimum ejus calumniandi ingenium agnoscas, confer hoc ejus responsum cum verbis Domini præcedentibus, quibus à simplicitate, à rectitudine, à timore divino, ab innocentia et eximia in his omnibus virtutibus singularitate Jobum commendabat: ait enim *quod non sit ei similis in terrâ, homo simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens à malo*. Quid ad hæc Satan? *Namquid, inquit, Job frustra timeat Deum?* Non illustrem ipsius candidissimi pectoris simplicitatem, non morum rectitudinem, non vite innocentiam, nec in his omnibus singularem ejus prerogativam commemorat, sed solum timorem in medium affert, ut illum cavillis impetaret et traideret. *Verba profectò hæc diaboli sunt, id est, calumniatoris, ut Græcæ Catenæ auctor hoc loco prudenter observavit*. Non enim maligni sui spiritus artifice veteratorie manifestiora signa vel evidentera dare potuit argumenta, quam quòd è tantâ virtutum segrete tenuissimam duntaxat timoris servilis spicam elevet, et calumniis suis continuandam ac discernendam designet. Non fecerat

Job malum (inquit Hugo Cardinalis) quod argueret Satan, bonum ejus diminuit. Hoc nempe proprium est diaboli, cum sit virtutis inimicus, ac vere laudis invidus, ut id quòd ex virtute fit vitio vertat, et in pejorem partem accipiat. Non est, inquit, is verus Dei timor, quem in Jobo tantoperè collaudas; non est sincerus amor, sed mercenarius, qui non te propter te, sed propter tua colit, ut in eum prædite cornu terrena bona conferas, et collata conserves et amplifices. Occultissimam nimirum animi intentionem invidus oculis penetrabat, ut quæ deforis pulchra videbantur ex internis maculis, quas suspicabatur, corrupta judicaret, quemadmodum ad hunc locum in Catenâ optime annotavit Olympiodorus, ubi ait: « Animadvertè improbatum; cum ea quæ dicta erant incessere non possent, animi sententiam insuetatur, et ad ea quæ latent se ideò refert, quia quæ aperta et explorata sunt illi elaborantur. » Hoc nempe proprium est diaboli ingenium, et solitum perfdi illico veteratoris artificium, cuncta vitantis, et optima queque calumniosè traducens. Humanas quidem infirmitatis esse cognoscitur, ex primis ac levibus interdum indicis sinistras de aliis opinionem concipere, et eorum facta tenerè judicare, necnon ea quæ dubia sunt in pejorem partem interpretari; verum illa quæ manifestè bona sunt absque ullo pravitatis illicio calumniari, atque ex occultâ animi intentione damnare, solius dæmonis est et filiorum ejus. Consultius proinde, multoque æquius, et per omnem modum salus est, occulta que non videmus ex externis manifestis, que nobis nota sunt, esse bona conjicere et interpretari, quam externa bona ex occultis, quæ ignoramus an fortè adsint, pravè intentionibus presumere condemnare. Hæc quidem pregnante et quodammodo necessariâ argumentatione Romanos magistratus malignitatis et injustitiæ arguebat et convincebat Tertullianus in Apologetico capite tertio, quòd nimirum fideles, quos alias morum probitate atque innocentia vitæ conspicuos nosset, ex solo nomine christiano ipsi penitus ignoto preceptoritè damnarent, cum multo æquius foret, ex iis quæ manifestè bona erant occulta probare, quam ex occultis manifesta damnare. Cum enim dixisset: « Quid, quòd ita plerumque clausis oculis in bonum ejus impingunt, et bonum alicui testimonium ferentes admissent nominis exprobrationem. Bonus vir Caius Scius, sed cæcitas tantum quòd christianus: » subdit: « Laudant quæ sciunt, vituperant quæ ignorant, et id quòd sciunt ex eo quod ignorant corrumpunt, cum sit justus occultâ de manifestis præjudicare; quam manifesta de occultis præsummare. » Ita Tertullianus. Hic Apostolus quoque presidorum vitæ philosophorum perstringens hujusmodi disertè meminit malignitatis, dum illos ait *repletos omni iniquitate, etc., dolo, malignitate, Græcè ἄκροβύλιαι*, Rom. 1, 29, quod (ut rectè ibidem annotat Justinianus noster) Aristotelis est vitium, quo omnia in deteriorem partem accipiuntur. Unde Syriacus interpres pro *malignitate* vertit *pestilentis cogitationibus*. De ipso autem Pauli seculo hæc lue